

נחמד למקרא

לעילוי נשמת
סנטו בן ג'מילה

פנינים מתוך הספר 'נחמד למקרא' העתיד לצאת לאור בעז"ה | פרשת שופטים

עי' בסוגיא דסנהדרין (כא): וברש"י שם (ד"ה לאפושי וד"ה להרווחה), שיש חילוק בין ריבוי סוסים, שמותר למלך להרבות סוסים כדי מרכבתו ברווח ולא בצמצום, רק שלא יהיו סוסים בטלנים, לבין ריבוי כסף וזהב, שמותר למלך להרבות כדי לשכור חיילות שיהיה מצוי בידו, אע"פ שכרגע אינו צריך אותם והם בגדר בטלנים.

לפ"ז, מה שנאסר על המלך להרבות סוסים, הם סוסים בטלנים, אבל אם זה כדי מרכבתו מותר אפילו ברווח. וכן מה שנאסר עליו להרבות כסף וזהב, זה באופן שיש לו מספיק כסף וזהב לשכור חיילות ואין לו עוד צורך בחיילות, אבל כל זמן שצריך בשביל לשכור חיילות, מותר, אע"פ שכרגע אין לו שום צורך בכסף ובזהב.

ולכאורה יש לדייק זאת בקרא, דהנה גבי כסף וזהב הוסיף הכתוב "מאוד", משמע, שלהרבות מותר אע"פ שכרגע אין לו צורך בכסף ובזהב, ורק להרבות "מאוד" שיש לו כסף וזהב לשכור חיילות, ואין לו עוד צורך בחיילות, אסור.

"וזוהר זוהר ושאל אוב וידעני ודרש אל המותים" (יז, יא)

"וחזר חזר. שמלכך נחשים ועקרבים [או עקרבאים] או שאר חיות למקום אחד" (ספרי קעב).

"ושאל אוב. זה מכשפות ששמו פיתוס, ומדבר משחיו, ומעלה את הגת צבית השחי שלו".

"וידעוני. מכנים עלם היה ששמה ידוע צחוק פיו, ומדבר העלם ע"י מכשפות".

"ודורש אל המתים. כגון המעלה בזכורו, והנשאל בגלגולת".

מפשטות לשון רש"י - "וחבר חבר, שמצרף נחשים ועקרבים או שאר חיות למקום אחד", משמע, שעצם הצירוף [החיבור] אסור, אפילו שלא ע"י מכשפות. וטעם האיסור הוא, משום שעושה כן כדי לגרותן זה בזה (עי' רש"י סנהדרין סה. ד"ה ואפילו וכו').

ויש להעיר, דלפ"ז "חבר חבר" אינו שייך לשואל אוב וידעוני ודורש אל המתים הנאמרים בהמשך הכתוב, דהם נעשים ע"י מכשפות [עי' רא"ם (כאן) ו"שפתי חכמים" (אות ע)], דאף דורש אל המתים הוא ע"י מכשפות, משא"כ חבר חבר.

והנה, ברש"י בסנהדרין (סה. ד"ה והתורה אמרה וכו') איתא: "זה המחבר חיות ובהמות נחשים ועקרבים למקום אחד ע"י לחשים". וכ"כ בישעיה (מו, ט) "חבריה, לשון כשפים כמו וחבר חבר". וכן פסק בשו"ע (יו"ד סי' קעט, ה) "חבר חבר, זהו שעל ידי לחש מקבץ חיות או נחשים ועקרבים, יתושים ופרעושים". הרי שאף "חבר חבר" הוא ע"י לחשים דהיינו כשפים, דומיא דשואל אוב וידעוני ודורש אל המתים, וא"ש דנכתב ביחד עם כולם.

"והגד לך ושמעת ודרשת היטב והנה אמת זכון הדבר נעשתה התועבה הזאת בישראל" (יז, ד)

יש לדקדק, מאחר דכתיב "והגד לך", למה כפל הכתוב "ושמעת". שו"ר ב"אבן עזרא" (פסוק ה) שכתב, "בעבור שאמר והוגד לך בסתר, ושמעת הדבר בגלוי, הוצרך לפרש - אע"פ שהוגד לך ושמעת, לא יומתו רק על פי שנים עדים". מבואר, ד"הוגד לך" הוא בסתר, ואילו "ושמעת" הוא בגלוי.

"כי יפלא ממך דבר למשפט בין דם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר יבזר ה' אלוך ב"ו" (יז, ז)

"בין דם לדם. בין דם טמא לדם טהור" (גלה יט.).

"בין דין לדין. בין דין זכאי לדין חייב".

"ובין נגע לנגע. בין נגע טמא לנגע טהור" (ס).

יש להעיר, מדוע לא נסמכו דם ונגע להדדי, הלא שניהם איירי בענין טומאה וטהרה, משא"כ דין דאיירי בענין זכות וחובה.

והנה, עי' ברשב"ם (כאן) שפירש: "בין דם לדם, לפי פשוטו בין רציחה לרציחה, בין שוגג למזיד. בין דין לדין, דיני ממונות. נגע, נגע צרעת". הרי דדם הוא דיני נפשות, לפ"ז א"ש. אבל לפירוש רש"י דדם הוא דיני טומאה וטהרה, קשיא.

"ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה בימים ההם ודרשת והגידו לך את דבר המשפט" (יז, ט)

"ואל השפט אשר יהיה בימים ההם. ואפילו אינו כשאר שופטים שהיו לפניו, אהה לריך לשמוע לו, אין לך ללא שופט שצדימך" (ראש השנה כה:).

לכאורה, יש מקום לרמוז זאת בקרא, דהנה תיבת "השפט" נכתבה חסר וי"ו, לרמוז שאפילו שופט שאתה חושב או מרגיש שהוא חסר, שאינו כדורות הראשונים, בכ"ז מחויב אתה לשמוע בקולו, דאין לך אלא שופט שבימך.

"רק לא ירבה לו סוסים ולא ישיב את העם מצרימה למען הרבות סוס וה' אמר לכם לא תספון לשוב בדרך הזה עוד, ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו וכסף וזהב לא ירבה לו מאד" (יז, טז-יז)

"כי תצא למלחמה על איבך וראית סוס ורכב עם רב ממך לא תירא מהם כי זה אלוֹקֶיךָ עִמָּךְ הַמַּעֲלֶכְךָ מֵאַרְצְךָ מִצִּירִים" (כ, א)

"כי תלח למלחמה. סמך הכתוב יליאת מלחמה לכאן, לומר לך, שאין מחוסר אבר יולח למלחמה (ספרי יט, לו). דבר אחר, לומר לך, אם עשית משפט לך, מוצטח אתה שאתם תלח למלחמה אתה נולח, וכן דוד הוא אומר (תהלים קיט, קכא), עשיתי משפט ולדק כל תניחני לעשקי" (תנחומא טו).

הנה, מסמיכות הכתוב (יט, כא) "ולא תחוס עינך נפש בנפש עין בעין שן בשן יד ביד רגל ברגל", משמע, שאפילו אם מחוסר רק שן, אינו יכול לצאת למלחמה. וכ"ה להדיא ב"ספרי" (שם) "מנין שלא יצא למלחמה עד שיהיו בו ידים ורגלים ועינים ושנים, תלמוד לומר, לא תחוס עינך נפש בנפש כי תצא למלחמה".

וצריך ביאור, דבשלמא אם מחוסר עין או יד או רגל, שפיר אינו יכול לצאת למלחמה, דמחוסר אברים אלו אינו יכול להילחם כדבעי, אבל אם מחוסר שן, מדוע אינו יכול לצאת למלחמה. שו"ר שכן העיר ב"אילת השחר" (כאן), והניח בצ"ע, עיי"ש.

ספרי

ולדבר אחר - "אם עשית משפט צדק, מובטח אתה שאם תצא למלחמה אתה נוצח", יש להעיר, הלא בסמוך פרש"י (פסוק ג) "שמע ישראל, אפילו אין בכך זכות אלא קריאת שמע בלבד, כדאי אתם שיושיע אתכם" (סוטה מב.), הרי שאף שאין עושים משפט צדק, אלא קוראים קריאת שמע בלבד, יושיע אותם הקב"ה.

ויתכן, דפירוש רש"י להלן (פסוק ג), הוא לפי פירושו הראשון (כאן) "לומר לך, שאין מחוסר אבר יוצא למלחמה", ולא לפי הדבר אחר (כאן) "אם עשית משפט צדק" וכו'.

"והיה כקרבתכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם" (כ, ב)

יש להעיר, מדוע נאמר "ודבר אל העם", וכ"ה ג נאמר להלן (פסוקים ה-ח), הלא למלחמה היו יוצאים רק הצדיקים (עי' סוטה מד.), ואילו "העם" זה ביטוי לרשעים (רש"י במדבר יא, א). [ואף לדעת רבי יוסי הגלילי (סוטה שם, רש"י להלן פסוק ח), ד"הירא ורך הלבב" הוא הירא מעבירות שבידו, זהו השח בין תפילין של יד לתפילין של ראש (שם מד:), וא"כ ודאי דאכתי חשיב צדיק].

עוד יש להעיר, ד"העם" הוא לשון כולל לכל עם ישראל, והרי למלחמה לא היו יוצאים כולם, ואמאי נאמר "העם".

גמ"ח וויז כשר | 5 ש' ליום | 100 ש' פיקדון | 0527169480 | ההכנסות קודש להוצאת העלון

"רק הנשים והטף והבהמה וכל אשר יהיה בעיר כל שללה תבו לך ואכלת את שלל איבך אשר נתן ה' אלוֹקֶיךָ לך" (כ, יד)

הנה, מה דכתיב "תבו לך" ולא כתיב "תבוזו לך". נראה לבאר, עפ"מ ש"כ רש"י לעיל (ב, לד) "בביות סיחון נאמר בזונו לנו, לשון ביזה, שהיתה חביבה עליהם, ובזוים איש לו, וכשבאו לביות עוג, כבר היו שבעים ומלאים, והיתה בזויה בעיניהם, ומקרעין ומשליכין בהמה ובגדים, ולא נטלו כי אם כסף וזהב, לכך נאמר (ג, ז) בזונו לנו, לשון בזיון".

מבואר, ד"תבוז" הוא לשון בזיון, ואילו "תבוזו" הוא לשון ביזה. לפ"ז י"ל, דמשו"ה נאמר "כל שללה תבו לך", לשון בזיון, שנתברכו שיהיו שבעים ומלאים מהביזה - עד שתהיה בזויה בעיניהם.

"רק עץ אשר תדע כי לא עץ מאכל הוא אתו תשזוית וכרת ובגית מצור על העיר אשר הוא עשה עמך מלחמה עך רדתה" (כ, כ)

יש לדקדק, מדוע תלה הכתוב בידיעה - "רק עץ אשר תדע", ולא בראיה, דלכאורה טפי הו"ל למימר "רק עץ אשר תראה" וכו'.

ונראה, דה"ספורנו" (כאן) הרגיש בזה, שכתב וז"ל: "אף על פי שיהיה ממין עצי מאכל, כשתדע שהוא זקן או מקולקל, באופן שאינו עושה פרי, שיהיה ראוי שיטרח האדם בענינו, אותו תשחית". הרי דלא סגי בראיה שהוא עץ מאכל, אלא בענין ידיעה שהוא עץ מאכל, דפעמים הוא נראה מין עץ מאכל, אך בפועל אינו עושה פירות, דבכה"ג מותר להשחיתו.

"כפר לעמך ישראל אשר פדית ה' ואל תתן הם נקי בקרב עמך ישראל ונכפר להם היום" (כא, ז)

"כפר לעמך ישראל, ונכפר להם היום. הכתוב מצטרף, שמשעשן כן, יכפר להם העון" (סוטה מו.).

צריך ביאור, איזה עוון עשו דבעו כפרה, הא התוודו ואמרו (פסוק ז) "ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו".

והנה, עי' ב"אבן עזרא" (פסוק ו) שכתב, "ויתכן שהשם צוה לעשות כן העיר הקרובה, כי לולי שעשו עבירה כדומה לה, לא נזדמן להם שיהרג אדם קרוב מהם, ומחשבות השם עמקו וגבהו לאין קץ אצלנו". מבואר, שהיה בידם עבירה כדומה לה, שעשו קודם לכן, לכך היו צריכים כפרה.

ובפירוש הריב"א (כאן) כתב ליישב, משום דכל ישראל ערבים זה לזה. וכ"כ המהר"ל ב"גור אריה" (כאן), עיי"ש.

נאמר בתורה (שמות יט, ב) "ויסעו מרפידים ויבאו מדבר סיני", ופרש"י (שם) "מה ביאתן למדבר סיני בתשובה, אף נסיעתם מרפידים בתשובה".

ואמר ע"ז ה"שפת אמת" [הו"ד בספר "מעיינה של תורה" (שמות שם)], כיון שנסעו מרפידים בדעה ללכת להר סיני, זכו לאלתר, על ידי כוונה זו - לתשובה. דעצם הרצון להתקרב אל התורה, מביא את האדם לידי תשובה.

עי' עוד בדברי ה"שפתי חכמים" (דברים ט, יח, אות ת, בשם הרא"ם), "אבל הרצוי של ר"ח אלול לא היה אלא לנתינת הלוחות, אבל לא לענין חטא העגל, ואילו ביום הכפורים נאמר בו סלחתי כדבריך אף לענין חטא העגל, לכך הוקבע יום הכפורים למחילה ולסליחה, ולא ראש חודש אלול שבו נתרצה ואמר לו פסל לך".

מבואר, שחודש אלול הוא זמן המיוחד יותר לעסק התורה, שבו נתרצה הקב"ה לישראל בנתינת לוחות השניות. והביאור בזה, כמש"כ ה"שפת אמת" שתורה מביאה לידי תשובה.